

SVATEBNÍ ČEPCE NA STRÁŽNICKU

Petra Hrbáčová, Národní ústav lidové kultury, Strážnice

Jednou ze zajímavých součástí tradičního lidového oděvu na Strážnicku je svatební čepce. Jedná se o obřadní pokrývku hlavy, která sloužila k čepení nevěsty a později tvořila součást slavnostního kroje mladé ženy. Tyto bohatě zdobené čepce byly velice nákladnou záležitostí. V rámci Strážnice a jejího okolí existovaly rozdíly jak ve vzhledu čepců, tak v jejich využití. Pro strážnické čepce bylo charakteristické úzké časové rozmezí, ve kterém je žena mohla oblékat, v okolních obcích bylo jejich uplatnění širší.

Čepce je jedním ze základních prvků ženského lidového oděvu. Byl znakem vdané ženy a jako takový tvoří součást ženských krojových kompletů na velké části jihovýchodní Moravy. Ještě na počátku 19. století se používal na daleko širším území než v současnosti, s rozmachem tureckých šátků v druhé polovině 19. století však z mnoha oblastí vymizel nebo byl zatlačen do pozadí.

Čepce můžeme podle jejich funkce rozdělit na několik kategorií. V prvním případě čepce slouží pouze jako podklad pod šátek, který pomáhá formovat do požadovaného tvaru a na vzhledu se přímo nijak neuplatňuje. V tom případě jej nosí i svobodné dívky. Jindy přímo esteticky dotváří úpravu hlavy. Je uvázan pod šátkem nebo šátkou, zároveň je ale nějakým způsobem viditelný, např. na Horňácku pod šátkou při pohledu zezadu, na Strážnicku krajkovým okrajem vybíhajícím zpod šátku na skráních. Zpravidla jej nosí pouze vdané ženy, ale např. na Kyjovsku i Horňácku je součástí oděvu i u svobodných dívek.

Žena z Petrova, nedatováno. Foto J. Chlud, NÚLK Strážnice.

Žena ze Strážnice, nedatováno. Foto J. Chlud, NÚLK Strážnice.

V některých oblastech je pak možno čepce nosit zcela samostatně jako plnohodnotnou pokrývku hlavy. Např. na Kyjovsku jej ke svátečnímu kroji zcela běžně oblékají svobodné i vdané ženy i malá děvčátka.¹ Jiným případem je uplatnění čepců ve Strážnici a přilehlých obcích Petrov, Sudoměřice a Radějov. V těchto lokalitách se ke slavnostním příležitostem oblékaly honosně zdobené svatební čepce, které byly výsadou pouze mladých vdaných žen.² V současné době se nosí už jen výjimečně a jedná se tak o poměrně málo známou krojovou součástku. Navíc vzhledem ke své nákladnosti nebyly tyto čepce nikdy rozšířeny všeobecně, a tak jich ani v terénu není velké množství.

Nepřilíš početná, ale o to zajímavější kolekce svatebních čepců se nachází ve sbírkách Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici (dále jen NÚLK). Jedná se o pět čepců ze Strážnice, dva z Petrova, jeden ze Sudoměřic a jeden nelokalizovaný čepce, který ale jistě pochází z některé z obcí v okolí Strážnice. Na základě analýzy těchto sbírkových předmětů, terénního výzkumu, archivních a ikonografických pramenů můžeme podat popis vývoje a funkce této zajímavé oděvní součástky, které zatím v etnografické literatuře byla věnována minimální pozornost.

Podle Klvaňova členění slováckých krojů tvoří Strážnice a okolní obce Radějov, Petrov a Sudoměřice samostatný krojový typ. Pro zdejší lidový oděv, tedy jeho ženskou část, je charakteristická silueta poměrně dlouhých sukni zvonovitého tvaru, živůtky s hlubokým výstřihem, rukávce s rukávy zúženými k lokti, tzv. *natahačky* a typický úvaz červených tištěných tzv. *tureckých* šátků. Muži zde nosí úzké soukenné nohavice tmavě modré barvy, krátké vestičky, *kordulky*, s přednicemi ve tvaru písmene O, na svátek košile s širokými otevřenými rukávy. Pro město Strážnici je typická střídma barevnost, jednoduchost ve výzdobě, menší množství výšivky, používání hedvábných a polohedvábných materiálů, brokátů apod. Naopak okolní obce, ve kterých se nosí stříhově prakticky totožné součástky, jsou charakteristické pestrou kombinací barev i materiálů, používáním většího množství dekorativní galanterie a dalších výzdobných prvků, výšivek, krajek atd.

Pokrývkou hlavy ke zdejšímu ženskému kroji je zpravidla červený *turecký* šátek, vázaný několika různými způsoby. Přesto mezi tradiční oděvní součástky Strážnice a blízkého okolí patří také čepce, které se zde vyskytují ve dvou základních typech. První se nazývá *lébka* a tvoří nezbytný podklad pro úvaz šátku. Jeho účelem je formovat šátek do požadovaného tvaru, k čemuž napomáhá drátěný kruh, tzv. *kotulka*, vložený do zadní části čepce. *Lébkou* nosí jak svobodné dívky, tak vdané ženy.

Druhým typem čepců jsou čepce svatební, které se nosily samostatně. Jde o vysoce reprezentativní oděvní součástku, kterou oblékala žena ve svůj svatební den, popř. i při jiných výjimečných příležitostech. Jednalo se tedy o výsadu vdaných žen. Charakteristické je pro tyto čepce lemování kolem obličeje hustě řasenou krajkou, zadní část, *dénko*, bohatě zdobené „*vypatáčované*“ výšivkou ze skleněných perel a široké dlouhé stuhy, padající na zádech až k okraji sukně.

V Petrově a Sudoměřicích se vedle těchto dvou základních typů nosí i tzv. čepce pod šátek, které oblékaly a dodnes oblékají vdané ženy ke svátečním příležitostem. Stříhově i materiálem jsou podobné svatebním čepcům, jen nemají stuhy a celkově jsou daleko méně zdobené. Váže se přes ně *turecký* šátek, takže při výsledné úpravě zpod šátku na skráních vybíhá hustě skládaná krajka.

Ač jsou zmiňované typy zdejších čepců vizuálně i funkčně odlišné, nepochybně historicky vycházejí z jednoho základu. Této teorii napovídá jednak jejich stříhová jednotnost, ale také vědomí historických souvislostí. Z archivních pramenů je zřejmé, že čepce nošené samostatně nebo v kombinaci se šátkou, se ve Strážnici a pravděpodobně tedy i v jejím blízkém okolí běžně oblékaly ještě v první polovině 19. století.³ Zásadním zdrojem informací

o oděvu na Strážnicku v období kolem let 1840–1850 jsou rukopisy Klvaňových dotazníkových výzkumů, které jsou pro městečko Strážnice z pera tří autorů.⁴ Z okolních obcí zachycují dotazníky pouze Sodoměřice a Radějov, kde se ale k roku 1850 uvádí кроj hornáckého typu. Informace nejsou vždy zcela jasné, někdy si i protirečí, což je nepochybně dané retrospektivním záznamem.⁵ Pokud však údaje z dotazníků shrneme, můžeme z nich vyvodit tyto závěry: kolem poloviny 19. století se nosily šatky, děvčata na holé hlavě, nevěsty a vdané ženy na čepci. Čepce byly bílé s krajkami, přes ně se ale místo pentlí vážala šatka. Na všední den popisují pro mladé vdané ženy čepce z „*kartůnu*“, zdobené na okrajích krajkou bez pentlí. V této době se ale už také nosily tištěné bavlněné šatky (*tolarové*,⁶ později *turecké*), připevněné na *lébce*, která přitahovala *kotulku* z vlasů do tvaru tzv. *dénka*. Zprávy ze Sodoměřic popisují pro toto období bílou šatku podobnou prostěradlu, na krajích červeně vyšitou, opatřenou krajkami. Nosila se na čepce ve všední den i ve svátek.

Nejstarší ikonografické doklady zobrazující svatební čepce jsou historické fotografie. Zpočátku 20. století jsou to zejména ateliérové snímky strážnického fotografa Josefa Relicha, který ve městě působil od roku 1906 do roku 1911. Po něm převzal ateliér Rudolf Navrátil, který svou činnost ukončil v roce 1914. Do let 1910 až 1961 spadá působení fotografa Jaroslava Chluda.⁷ Na snímcích těchto autorů jsou zachyceny novomanželské páry ze Strážnice ve svátečním kroji, ženy mají na hlavě svatební čepce. Ač se čepce nosí s pentlemi na zádech, ženy se nechávaly fotit s pentlemi přehozenými dopředu, aby bylo viditelné jejich bohaté zdobení. Tato skutečnost nám umožňuje sledovat vývoj podoby čepců v průběhu celé první poloviny 20. století. Snímky však bohužel zachycují pouze páry ze Strážnice.

Z okolních obcí existuje dokladů minimum. Nejstarším známým snímkem je fotografie E. Horského, datem vzniku spadající pravděpodobně do počátku 20. století. Zobrazuje mladou ženu z Petrova v čepci se stuhami přehozenými přes ramena.⁸ Několik dalších snímků, pocházející z pozůstalosti fotografa J. Chluda, je bez datace a lokalizace, takže pouze srovnáním s čepci uloženými ve sbírkách NÚLK můžeme dodatečně alespoň přibližně určit lokalitu.

Dalšími obrazovými prameny jsou obrazy Joži Uprky a Antoše Frolky. Uprka v roce 1916 vytvořil obraz Žena z Petrova, zachycující postavu ve svátečním kroji a v čepci. V témže roce namaloval v rámci série vážání šátků hlavy petrovských žen. Strážničanky v čepcích zachytil na pohlednici Antoš Frolka z roku 1919. Skupinka mladých žen spolu rokuje před kostelem.⁹ Vzhledem k uvolněnému stylu obou autorů nejsou na obrazech zřetelné detaily, nicméně barevnost a charakter čepců i použitého materiálu jsou zde patrné. Cenné je také zachycení oděvních součástí a kroje, který se k čepci oblékal.

Čepce ze Strážnice a okolí mají obdobný stříhový základ. Tvoří jej ležící obdélník, vertikálně rozdělený přibližně na třetiny. Prostřední část je na horním okraji tvarovaná do oblouku a po zřasení tvoří *dénko* čepce. Vrchní hrany krajních částí se spolu sešívají a na hotovém čepci tvoří šev nad čelem. Boční strany obdélníku tvoří část čepce lemující obličej, spodní strana je spodním okrajem čepce. Přizpůsobení tvaru hlavy se tedy docílí jednak švem nad čelem a k němu kolmým švem na temeni hlavy, ale také stažením dolního okraje čepce tkanicí. Podle tohoto stříhu se šijí jak plátěné *lébky*, tak tylové čepce. Rozdíl je v poměrech jednotlivých stran základního obdélníku a ve způsobu nakládání s látkou v oblouku *dénka*, která se někdy řasí, jindy tvaruje do skladů nebo záševků. Odlišně je také modelován okraj čepce kolem obličeje.

U mladších strážnických čepců se pak setkáváme s trochu odlišnou podobou stříhu, kdy se čepce skládá ze dvou samostatných stříhových dílů. *Dénko* tvoří stojící obdélník s ob-

loukovitě tvarovaným horním okrajem, na který je ze tří stran našita obdélníková čelenka. Chybí charakteristické zřasení v temenní části.

Svatební čepce se skládají z několika součástí. Na hlavu se nejprve obléká podkladový čepec *lébka*. Stříhově odpovídá výše popsané konstrukci, materiálem je bílé nebo růžové plátno.¹⁰ V zadní části čepce formuje drátěný kruh omotaný plátnem, tzv. *kotulka*. Ve Strážnici je *kotulka* tenká, do čepce pouze volně vložená, v Sudoměřicích a Petrově se širší *kotulka* napevno přišívá k *dénku*. *Lébka* se po nasazení na hlavu pevně utáhne směrem dozadu a tkanice se ováží přes čelo a kolem *kotulky* tak, aby ji pevně zafixovaly a zároveň zvýraznily její tvar. Někdy se *lébka* k vlasům i přišívá.

Na tento podklad se nasazuje vlastní svatební čepec, který je zhotoven z vyšívaného nebo hladkého tylu. Střih je totožný jako u *lébky*, okraje čepce kolem obličeje jsou ale tvarovány do poměrně výrazných oblouků. V těchto místech je čepec podšíitý 10–12 centimetry širokým pruhem bílého plátna, které má za úkol jej vyztužit a zpevnit. Novější čepce jsou vypodšívkované po celé ploše. Z vrchní části je do těchto partií přišítá 7–9 centimetrů široká barevná stuha. U strážnických čepců růžová nebo modrá, jednobarevná či s bílým vzorem, u čepců ze Sudoměřic a Petrova pestrobarevně vytkávaná s květinovým motivem. U strážnických čepců zhotovených na počátku 20. století se na jednobarevnou stuhu přišívá kvítka vystřižená z barevných látek a zlatého papíru. V případě růžové stuhu převládá barevnost kvítků modrá, zelená a zlatá, v případě modré stuhu jsou kvítka růžová, zelená a zlatá. Přes stuhu je ještě našita paličkovaná krajka stejné šíře.

Okraj čepce kolem obličeje lemuje hustě naskládaná paličkovaná krajka, tzv. *cangle*. Na její zhotovení byly třeba asi 3 metry paličkované krajky, široké 5–8 centimetrů.¹¹ Krajka se skládala na zvláštním dřevěném stojánku pomocí špejlí do pravidelných mělkých skladů. Krajka musela být silně naškrobená, po naskládání se někdy ještě i napařovala, aby se její

Novomanželé ze Strážnice, 1910. Foto J. Relich, NÚLK Strážnice.

Selská švadlena A. Baňarová vyšívá svatební čepce, nedatováno. NÚLK Strážnice.

tvár lépe zafixoval. I tak je krajka stažena bílou nití, aby se sklady při nošení neuvolňovaly. Podle tvaru krajkového lemu se také dá rozlišit, zdali je čepce ze Strážnice nebo z okolí. Strážničanky nosí krajky na čepci méně stažené, takže čepce se kolem obličejce rozevívá, v okolních vesnicích naopak krajky více přiléhají k obličejce a čepce má tak sevřenější tvar.

V místě, kde se krajka spojuje s čepcem, je u starších strážnických čepců našita úzká růžová nebo modrá stuha, přes kterou vede řetízek ze stříbrného krouceného drátku, kovových plíšků a skleněných perel. Ostatní čepce mají v těchto místech našitu jednu nebo více řad skleněných perel a flitrů. Čepce z okolí Strážnice mají výšivku i na skráních, zpravidla se jedná o hvězdicový či květinový motiv.

Nejbohatší výzdoba se soustředí na kruhové *dénko* čepce. U čepců z přelomu 19. a 20. století je použit zejména stříbrný kroucený drátek, flitry, drobné skleněné korálky, kousky látek. Strážnické čepce zdobí motivy trojlístků, kapek nebo osmiček z drátků, podložených růžovou látkou, doplněné zelenými, červenými, modrými a žlutými korálky. Charakteristická je střídmost a subtilita. U petrovského čepce se projevuje větší zdobnost, celé *dénko* je hustě pokryto korálkovou výšivkou s motivy hvězdic a květů. Používá se drátek, hlavně ale bílé, žluté, zelené, růžové a modré perly, a to jak kulaté, tak ve tvaru zrn. Díky malé velikosti perel i poměrně drobným motivům však i tato výšivka působí uměřeně.

Na novějších čepcích se uplatňuje výraznější výzdoba. Základní rysy jsou stejné – strážnická *dénka* jsou poseta hvězdičkami či kvítky z drátků a perel, petrovská a sudoměřická jsou celoplošně pokryta květinovými a kruhovými vzory. Hojně se používají dlouhé kapkovité či zrnkovité perly a kruhová sklíčka. Výzdobný materiál je větší, hrubší, stejně tak motivy. Celek působí výrazně, honosně až přezdobně.

Svatební čepce stejně jako *lébka* mají na spodním okraji tunýlek s tkanicí, jejímž stažením do týla se čepce na hlavě fixuje. U strážnických čepců byla původně místo tkanice růžová nebo modrá stuha široká 4 centimetry a dlouhá 2 metry s korálkovou výšivkou na konci. Později se stuha začala nahrazovat tkanicí. Aby však tento prvek z čepení nevymizel, našivaly se obdobné stuhy na spodní okraj *lébky* nebo čepce.

Poslední částí čepce je stuha, *pantla*, dlouhá 3–4 metrů, široká 11–26 centimetrů. Tato stuha se převazuje svrchu přes čepce a v týle se z ní váže velká mašle, jejíž konce splývají na záda až k okraji sukni. Ve Strážnici jsou stuhy jednobarevné, růžové nebo modrozelené či bledě modré, v souladu s barevností čepce. Okolní obce mají stuhu bílou s barevně vyznačeným květinovým vzorem. Po celém obvodu je lemována úzkou bílou krajkou. Stuha je ve středové partii vázané přes čepce bohatě zdobená, stejně tak na obou koncích. Charakter výzdoby odpovídá výše popsanému zdobení *dének* čepců.

V Sudoměřicích a v Petrově se přidává ještě jedna stuha ze stejného materiálu, obdobných rozměrů i výzdoby, ovšem v kontrastní červené barevnosti.¹² Tato stuha byla původně samostatná, později se začala přišívat ke spodnímu okraji čepce. Při oblékání se nejprve uváže pod čepcem mašle z této stuhly a přes ni se teprve váže mašle ze stuhly bílé. Při pohledu zezadu jsou na zádech vedle sebe položeny čtyři stuhy.

Protože korálky a sklíčky posíté stuhy jsou velice těžké, je nutné je množstvím špendlíků připínat k čepci a k sukni v pase. Po tomto důkladném zajištění čepce drží na hlavě tak pevně, že v něm je možné i tancovat.

Svatební čepce se jako obřadní oděvní součástka oblékal pouze k obřadnímu či svátečnímu kroji. Při čepení měla na sobě nevěsta svatební kroj. Ve Strážnici to byly rukávce, *natahačky*, modrý hedvábný živůtek, bílá mušelínová zástěra a batistová nebo kašmírová sukně.¹³ Po svatbě k čepci oblékala sváteční kroj, na počátku 20. století to byla sukně ze světlé lehké látky s drobným tiskem, hedvábná nebo polohedvábná jednobarevná zástěra, hedváb-

ný jednobarevný živůtek a rukávce, *natahačky*. Dbalo se na to, aby barva sukne byla odlišná od barvy čepce, tzn., aby např. růžové stuhy neležely na sukni růžové barvy. V chladnějším počasí si žena mohla vzít kabátek, tzv. *kamizolu*. Tato základní skladba svátečního kroje zůstala nezměněna, pouze od třicátých let 20. století hedvábné látky nahradil brokát.

V Petrově ženy k čepcům dříve oblékaly rukávce, *natahačky*, zelený živůtek s červenou stuhou, vlněnou červenou sukni, *štofku*, a modrou vyšivanou zástěru. Později se k čepci začaly nosit brokátové sukne a brokátové zástěry, živůtek bílý nebo zlatavý s modrými stuhami. V Sudoměřicích je kraj obdoby.

Svatební čepce šily švadleny, které zpravidla zhotovovaly i jiné krojové součásti. Ve Strážnici i okolních obcích jich bylo několik, každá šila kroje a čepce pouze pro svou vesnici. Kromě šití švadleny někdy čepce i půjčovaly nevěstám, které si tuto nákladnou záležitost nemohly či nechtěly pořídit. Všechny potřebné komponenty, stuhy, krajky, korálky, drátky, zrcátka a flitry se kupovaly v místních obchodech. Toto řemeslo se zpravidla dědilo v rodině či v příbuzenské linii. V Petrově šila čepce na přelomu 19. a 20. století Anna Koštuříková, později A. Javornická, v Sudoměřicích Kateřina Štefková. Ve Strážnici byla jednou z posledních švadlen Anděla Baňarová, rozená Tvrdoňová (nar. 1907). Tato švadlena naučila čepce šít, vyšivat a upravovat svoji snachu Marii Baňarovou (nar. 1932), která se touto činností zabývá podnes.

Vedle vzhledu čepců je neméně zajímavá jejich funkce. Svatební čepce dostávala nevěsta od křtící kmotry. Jednalo se ovšem o nevěsty majetnější, selské. Chudší nevěsty čepce nevlastnily a půjčovaly si ho pouze pro obřad čepení.¹⁴ V Petrově ho kmotra ve svatební den ráno obřadně přinášela na talířku do domu nevěsty. Samotné čepení probíhalo v první svatební den po obědě nebo po večeři v domě nevěsty. Při čepení, stejně jako při celé hostině, seděla nevěsta v koutě. Starší ženy při ní přidržely plachtu či záclonu a za touto záclonou jí na hlavu nasadily čepce. Podle některých informací ze Strážnice při tom ženich nesměl být v místnosti, jiné prameny (Petrov, Radějov) naopak uvádějí, že se schoval pod stolem. Při čepení se zpívalo, celý obřad se končil písní „Jedů chlapani od Budína“. V momentě, kdy se zpívalo „...pod Jeničku ženu vzíti...“ musel ženich rychle přiskočit a sednout vedle nevěsty, jinde k ní přiskočil, uchopil ji za ruku, přeskočili spolu stůl a utekli do síně. Podle informací

Detail výzdoby děnka svatebního čepce z Petrova z roku 1908. Foto D. Rájecký, NÚLK Strážnice.

Detail výzdoby děnka svatebního čepce ze Sudoměřic, třicátá léta 20. století. Foto D. Rájecký, NÚLK Strážnice.

z Petrova spolu vyskočili oknem. Ostatní chlapci se snažili ženicha předejnat, pokud si některý sedl vedle nevěsty dřív, musel ženich nevěstu vyplatit. Starší družba dokonce ženichovi i bránil, chytal ho za nohu apod., jen aby nebyl u nevěsty první. Po začepení nevěsta se ženichem tancovala sólo. Po zábavě se nevěstě čepce sundal, druhý den již měla na hlavě šátek.

Svatební čepce hrál svou roli i ve druhý svatební den. Jednalo se však už o nějaký nepoužívaný starší kus, který si na hlavu nasazoval starší družba převlečený za nevěstu. Starší družička představovala ženicha. Spolu zinscenovali „svatbu naruby“, žertovné zpívání vínků a čepení, při kterém vybírali peníze na zaplacení muziky. Na veřejnosti se pak novomanželka v čepci předvedla první neděli po svatbě v kostele na mši, po které se strážnické páry zpravidla chodily fotit do fotoateliéru.¹⁵

Uplatnění čepců v rámci svatebních zvyků bylo běžné ještě na počátku padesátých let 20. století. V té době stále značná část zemědělského obyvatelstva Strážnice a okolních obcí každodenně nosila lidový oděv. Mladé ženy už často chodily oblékané civilně, přesto, protože byl кроj stále vnímán jako nejslavnostnější oděv, mnoho nevěst na svatbu stále oblékalo кроj. Po zavedení civilních sňatků se na úřad chodilo v nejužším rodinném kruhu v polosvátečním kroji. Církevní sňatek se odehrával s plnou parádou většinou ještě podle tradice ve všední den. V této době si nevěsty zpravidla už vlastní čepce nepoživovaly, ale spíše si je půjčovaly.¹⁶ Kolem poloviny padesátých let 20. století, v souvislosti se zaměstnáním obyvatel, se svatby začínají přesunovat z úterý na sobotu a neděli. Slavnostní návštěva nedělní mše v čepci se pak konala na druhou neděli po svatbě.

V průběhu padesátých a šedesátých let se začaly lidové kroje intenzivněji odkládat, zvláště mezi mladší generací. Přesto bylo stále ještě dost krojových svateb, které byly spojeny s focením novomanželů ve svatebním kroji. Čepení nevěsty přitom už nebylo nutnou součástí svatby. Nebyly ale řídké ani případy, kdy svatba proběhla v civilním oblečení, ale manželé si kromě fotografií v civilních šatech pořizovali i ateliérové svatební fotografie v kroji. Od konce šedesátých let 20. století se už většinou sňatky odehrávaly v civilním oblečení, přesto krojové svatby nebyly vzácností, zejména v okolí Strážnice. Čepení se konalo poměrně často, i když třeba pouze symbolicky.

Svatební čepce byly obřadní součástí, a tudíž pro jejich nošení platila určitá pravidla. Ta se však v závislosti na lokalitě a času měnila. Starší prameny uvádějí, že ve Strážnici žena měla právo nosit čepce ke slavnostnějším příležitostem, jako byla např. účast na svatbě, do okamžiku než se jí narodilo první dítě. Máloukterá jej však nosila déle než měsíc po svatbě.¹⁷ Když se pak neslo ke křtu dítě, zdobenou pentlí z čepce se ovijela peřinka místo povijanu. Později, v období kolem poloviny 20. století, byly zásady pro nošení čepce méně striktní, pamětnice narozené kolem roku 1930 vzpomínají, že ženy čepce mohly nosit při výjimečných příležitostech přibližně do hranice čtyřiceti let věku. To se však týká pouze Strážnice, v Petrově a Sudoměřicích neměly ženy k nošení svatebních čepců pravidla tak přísná. Řada žen je nosila i do staršího středního věku k nejslavnostnějším příležitostem, jako byly svatby, ale také k církevním svátkům, primicím, obecním slavnostem apod.

Zvyklosti dané tradicí se odrážejí i v současné praxi oblékání čepců. Ženu ve strážnickém čepci dnes máme možnost vidět už pouze v rámci folklorního vystoupení, protože vymizely příležitosti k jeho nošení. V Sudoměřicích i Petrově, kde byla norma volnější a škála příležitostí k jejich uplatnění širší, se čepce dodnes používají při výše uvedených slavnostních příležitostech.

Poznámky:

- 1 Klvaňa, Josef. Lidové kroje na Moravském Slovensku. In: *Moravské Slovensko*. Díl 1. Praha: Národopisná společnost československá, 1918, s. 217.
- 2 Ze Strážnicka oblast samostatně nošených čepců přechází do sousedního slovenského Záhoří, kde mladé vdané ženy nosily podobný typ čepců. Jsou stejně jako čepce ze Strážnicka z tylu, bohatě zdobené skleněnými perlami a flitry, lemované krajkou a zakončené stuhou s mašlí. Celkový vzhled je však poněkud odlišný. Na hlavu se pod ně pokládá čtvercová obalenka, která po oblečení vytváří jakési „rožky“, jiný je střih čepce, krajka kolem obličejce není skládaná, zdobení má jiný charakter atd.
Analogie nacházíme také na Podluží, kde ženy na svatby nosily ještě roku 1885 čepce, tvarově podobné *rožkům*, které tam dodnes nosí svobodné dívky. Na severním Podluží zase ke svatbě nevěsty oblékaly čepce zvané *růža*, válcového tvaru, s bohatě zdobeným *dénkem* a pentlemi, přes který se vážala šatka. *Moravské Slovensko*. Díl 1., s. 163–164.
- 3 Kvaše z roku 1814 zobrazují dvě ženské figury. První je dívka v lidovém oděvu, na hlavě má šatku s konci splývajícími na záda. Druhou postavou je vdaná žena v čepci, protože se však zřejmě jedná o příslušnici měšťanské vrstvy zdejšího obyvatelstva, její oděv, včetně čepce, patří do stylové módy.
- 4 Kroj ve Strážnici zaznamenávají tři odlišné rukopisy, z nichž jménem je označen pouze jeden (Jan Svoboda), zbývající jsou anonymní. Úroveň těchto záznamů je různá, v jednom případě je zpráva doplněna drobnými kresbami.
- 5 Průzkum Klvaňa prováděl prostřednictvím učitelů a studentů v roce 1884. Na základě rozboru odpovědí (samotný dotazník se nedochoval) byla jednou z pravděpodobných otázek, jak vypadal zdejší kraj před padesáti lety.
- 6 *Tolarové* šátky byly bílé barvy, s drobným květinovým potiskem a bordurou na okraji. Označení *tolarový* vychází z faktu, že tento šátek stál jeden tolar.
- 7 Tyto fotografie či skleněné negativy jsou uloženy ve sbírkách NÚLK ve Strážnici.
- 8 *Moravské Slovensko*. Díl 1., obr. 154.
- 9 Zajímavá je barevnost čepců, ačkoliv prameny uvádějí ve Strážnici čepce modré, modrozelené nebo růžové, na Frolkově obraze jsou dvě ženy v čepcích jasně zelené barvy. Je ovšem otázka, zdali to byl záměr autora vycházející z autopsie nebo se jedná o uměleckou licenci či zda nemohlo dojít k barevnému posunu v důsledku tiskařské technologie.
- 10 U jednoho z nejstarších čepců, uložených ve sbírkách NÚLK, je *lébka* z vyšívaného tylu. Vzhledem k ojedinělosti tohoto materiálu i k faktu, že okraje *lébky* jsou nad čelem a na skráních tvarované do oblouků – což se u jiných *lébek* nevyskytuje – je možné, že se jedná spíše o rozešitý svatební čepce.
- 11 Šíře krajky se údajně přizpůsobovala tvaru obličejce majitelky, k subtilnějším tvářím se pořizovala krajka užší.
- 12 Respondenti jinou barevnost než červenou popírají, nicméně ve sbírkách NÚLK se nachází nelokalizovaný a nedatovaný čepce s ostře modrými stuhami. Na základě charakteru výzdoby pravděpodobně pochází z Petrova nebo Sodoměřic, patrně z období kolem první třetiny 20. století.
- 13 NÚLK, Archiv událostí, Výzkumové karty z pozůstalosti Anny Rýznarové, č. karty 43807/2011.
- 14 Ženy, které svatební čepce vlastnily, jej zpravidla jako vzácnost a památku pietně uchovávaly po celý život. Čepce býval uložen v oválné loubkové krabici, důkladně poskládaný a proložený vrstvami papíru. K prokládání se používal i modrý krepový papír, který měl údajně zabránit žloutnutí krajk. Některé prameny uvádějí, že čepce bez stuh, ovázaný kašmírovým šátkem, se oblékal do rakve.
- 15 Novomanželé z okolních vesnic se v ateliéru fotili pouze výjimečně.
- 16 Jeden z posledních čepců ušila strážnická švadlena Anděla Baňarová v roce 1953.
- 17 NÚLK Strážnice, Archiv událostí, Výzkumové karty z pozůstalosti Anny Rýznarové, č. karty 43 080.

Prameny:

Národní ústav lidové kultury, Archiv událostí, Výzkumové karty z pozůstalosti Anny Rýznarové. Státní okresní archiv Hodonín, Vlastivědný materiál okresu Hodonín, Petrov, inv. č. 24.
Státní okresní archiv Hodonín, Vlastivědný materiál okresu Hodonín, Strážnice, inv. č. 31.
Moravské zemské muzeum, Etnografický ústav, pozůstalost Josefa Klvani, inv. č. 7K185.

Literatura:

- B e n ž a, Mojmír. Odev a obuv. In: Stoličná, Rastislava, ed. *Slovensko. Európske kontexty ľudovej kultúry*. Bratislava: Veda, 2000, s. 121–142.
- D e k a ř o v á - B ě l o c h o v á, Miloslava. *Petrov: --příběhy, jak je psal život*. Petrov: Obec Petrov, 2012. 235 s.
- K l v a ň a, Josef. Lidový kroj na východní Moravě. In: *Slovensko: sborník statí věnovaných kraji a lidu slovenskému*. Praha: Umělecká beseda, 1901, s. 75–85.
- K l v a ň a, Josef. Lidové kroje na Moravském Slovensku. In: *Moravské Slovensko*. Díl 1. Praha: Národopisná společnost československá, 1918, s. 97–252.
- L u d v í k o v á, Miroslava. *Lidová výšivka na Podluží*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1982. 157 s.
- L u d v í k o v á, Miroslava. *Moravské a slezské kroje: kvaše z roku 1814 = Mährische und Schlesische Volkstrachten: Guaschen aus dem Jahre 1814*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2000. 192 s.
- S k á c e l, Jan. *Čtení o Strážnici*. Strážnice: Muzejní spolek, 1999. 237 s.
- S v o b o d o v á, Vlasta. Lidový kroj z okolí Kyjova v pozůstalosti Josefa Klvani. *Slovácko* 10–11, 1968–1969, s. 27–41.
- P a j e r, Jiří. *Antoš Frolka: reprodukováné malířské dílo = reproduced paintings*. Strážnice: Etnos, 2010. 76 s.
- P a j e r, Jiří. *Joža Uprka: reprodukováné malířské dílo = reproduced paintings*. Strážnice: Etnos, 2010. 86 s.
- P a j e r, Jiří. *Strážničané a přespolní: fotografická suita o městských a venkovských lidech*. Strážnice: Etnos, 2011. 278 s.
- P a j e r, Jiří. Počátky fotografování ve Strážnici. *Jižní Morava* 48, 2012, s. 308–326.
- T a r c a l o v á, Ludmila. *Tradiční úprava hlavy. 3. část, Úvazy tištěných šátků na Moravě: (odborná publikace s přílohou filmového dokumentu)*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014. 149 s. Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice. Řada 3, Tradiční postupy lidového odívání; 2.

Respondenti:

Marie Baňarová, Strážnice
Helena Vajčnerová, Sudoměřice
Marie Zatloukolová, Sudoměřice

Mgr. Petra Hrbáčová (n. 1978), etnografka, pracovnice Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici. Ve svém odborném zájmu se věnuje zejména lidovému stavitelství, nábytku, stravě, textiliím a oděvu převážně z oblasti Slovácka.

Wedding Headdresses in the Region of Strážnice

A b s t r a c t

One of the interesting parts of traditional folk clothes in the region of Strážnice is a headdress. There were three kinds of headdresses which were worn in Strážnice and its surroundings – first one

being *lébka* – which has until now been a necessary for the Turkish scarf and it has been used without any reference the age and marital status of a woman who is wearing it. Second type is the so called headdress under the scarf which used to be worn in Petrov, Sudoměřice and Radějov. A Turkish scarf was worn over this headdress with a lace selvedge of the headdress being shown underneath on the temples. The last type is a wedding headdress which is worn separately and it is a mark of a married woman. Headdresses were richly decorated and were very expensive, that is why they were not worn generally. They were usually owned by farmers' daughters.

Wedding headdresses consist of several parts. The basic one is called *lébka* and provides a resulting shape. A headdress made of tulle is bound over it. The selvedge of the headdress is purfled with a bobbin lace. The richest part of a headdress is the so called *dénko* – around the crown of the head. It consists of a rich bead embroidery making floral or star motifs. The last part of a headdress are ribbons. In Strážnice usually one ribbon is worn tied over a headdress reaching as far as low edging of a skirt. In the surrounding villages two ribbons are worn, first being tied in the same way as in Strážnice, the second lies under it woman's back. The ribbons are richly decorated with a bead embroidery. Basically, they differ in colour – in Strážnice pale pink and blue ribbons are worn while in the surrounding villages they are bright red and white.

Besides their appearance the function of headdresses is also interesting. Wedding headdress was primarily worn on the occasion of the so called “putting on a headdress” (*čepení*) which was until the 50s of 20th century a necessary part of any farm wedding. After the wedding a woman was allowed to wear a headdress on festive occasions, such as a wedding, religious feast, etc. There were differences in their use within the region of Strážnice. In Strážnice the period of time for which a woman was allowed to wear a headdress was important, in the nearby villages like Petrov and Sudoměřice the use of a headdress was no so strict.

Customs supported by traditions are reflected in present-day practice of wearing headdresses. A woman wearing a headdress from Strážnice can only be seen only during a performance of a folk ensemble, because the occasions on which it could be worn have disappeared. In Sudoměřice and Petrov where the restrictions for wearing were loose the headdresses are still worn on the occasions mentioned above.

Hochzeitshauben in Strážnice und Umgebung

Zusammenfassung

Ein interessanter Bestandteil der traditionellen Volkstracht in Strážnice und Umgebung ist die Haube. In der Stadt und in den umliegenden Ortschaften wurden dreierlei Hauben getragen – die erste Art ist die sog. *lébka*, die bis heute ein unerlässlicher Untergrund für das Binden des türkischen Kopftuchs ist und ohne Rücksicht auf Alter und Familienstand der Trägerin verwendet wird. Die zweite Art ist die sog. Haube unterm Kopftuch, die in Petrov, Sudoměřice und Radějov getragen wurde. Über diese Haube band man das türkische Kopftuch, unter dem an den Schläfen der Haubensaum aus Spitze hervorstand. Die letzte Haubenart ist die Hochzeitshaube, die selbstständig getragen wird und ein Merkmal der verheirateten Frau ist. Diese reich geschmückten Hauben waren eine überaus aufwändige Angelegenheit, und deshalb wurden sie nicht allgemein verwendet. Zumeist trugen sie nur die Bauertöchter.

Die Hochzeitshauben bestehen aus mehreren Teilen. Ihre Grundlage bildet die *lébka*, die der Haube die endgültige Form verleiht. Auf diese wird die aus Tüll gefertigte eigentliche Haube gebunden. Den Haubenrand säumt um das Gesicht eng gelegte Klöppelspitze. Der reichste Teil der Haube ist der Haubenboden (*dénko*), der sich am Scheitel befindet. Er besteht aus reicher Glasperlenstickerei in Blumen- und Sternmotiven. Der letzte Haubenteil ist der Bandschmuck *pentle*. In Strážnice wird ein einziges breites Band getragen, über die Haube gebunden, das auf dem Rücken bis zum Unterrand des Rockes reicht. In den umliegenden Ortschaften werden zwei Bänder getragen, das erste wird ähnlich wie in Strážnice gebunden, das zweite liegt auf dem Rücken unter ihm. Die Bänder sind reich mit Glasperlenstickerei geschmückt. Auffällig sind die Farbunterschiede, während in Strážnice blassrosa Bänder getragen werden, sind sie in der Umgebung stechendrot und weiß.

Neben dem Aussehen der Hauben ist auch ihre Funktion nicht weniger interessant. Die Hochzeitshaube diente primär zur Haubungszeremonie der Braut, die noch in den fünfziger Jahren des vorigen Jahrhunderts ein nicht wegzudenkender Bestandteil jeder Bauernhochzeit war. Nach der Hochzeit konnte die Frau ihre Haube zu feierlichen Anlässen tragen, wie etwa als Hochzeitsgast, zu kirchlichen Feiertagen u.ä. In Strážnice und Umgebung bestanden Unterschiede im Tragen der Hochzeitshauben. Für die Hauben in Strážnice war ein kurzer Zeitraum charakteristisch, in dem die Frau sie tragen durfte, in den umliegenden Gemeinden Sudoměřice und Petrov war ihre Verwendung breiter.

Die durch die Tradition gegebenen Bräuche spiegeln sich auch in der heutigen Tragepraxis der Hauben wider. Eine Frau mit Strážnicer Hochzeitshaube können wir heute nur noch auf Folkloreauftritten sehen, denn es verschwanden die Gelegenheiten zu ihrem Tragen. In Sudoměřice und Petrov, wo die Tragenorm freier und die Skala ihrer Verwendungsanlässe breiter war, werden die Hauben bis heute bei den oben genannten Gelegenheiten getragen.

